

КАРАЧКА Володимир Іванович

Фіскальний потенціал малого підприємництва /
Fiscal Potential of Small Business

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФам-21
В. І. Карачка

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, А. Я. Кізіма

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ___ " _____ 20___ р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Луцик**

ТЕРНОПІЛЬ - 2021

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1 Теоретико – методичні засади функціонування малого підприємництва в Україні.....	5
1.1.Зміст поняття «мале підприємництво».....	5
1.2. Форми оподаткування малого підприємництва.....	11
Висновки до 1 розділу.....	18
Розділ 2 Прагматика функціонування малого підприємництва.....	19
2.1. Фіскальна роль єдиного податку як форми оподаткування малого бізнесу.....	19
2.2. Методика визначення податкового навантаження суб'єктів малого підприємництва.....	25
Висновки до 2 розділу.....	33
Розділ 3 Вектори покращення фіскального потенціалу малого підприємництва в Україні.....	34
3.1. Зарубіжний досвід малого підприємництва.....	34
3.2. Шляхи підвищення фіскальної ролі малого підприємництва.....	39
Висновки до 3 розділу.....	45
Висновки.....	47
Список використаних джерел.....	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах ринкової економіки рівень бюджетних надходжень, у частині податкових надходжень, у значній мірі залежить від діяльності суб'єктів малого підприємництва, і відповідно способів їх оподаткування, які повинні забезпечувати як виконання фіскальної функції податків, що проявляється у рівні податкових надходжень зібраних до бюджету, так і стимулюючої функції.

На сьогоднішній день, в Україні існують певні форми оподаткування суб'єктів малого підприємництва, основною з яких є спрощена система оподаткування, обліку та звітності, які в основному забезпечують оптимальність податкового навантаження на результати господарювання платників та податкових надходжень, які надходять до бюджету.

Проблеми розвитку суб'єктів малого підприємництва, визначення його фіскальної ефективності, проблематики оподаткування у цій сфері є об'єктом наукової уваги таких провідних вітчизняних дослідників, як Варналій З.С., Десятнюк О. М., Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Луцик А.І.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення методів та сучасних підходів щодо визначення ролі та значення суб'єктів малого підприємництва у забезпеченні формування оптимальних сум податкових надходжень до різних рівнів сектору загального державного управління для забезпечення виконання ним відповідних управлінських функцій на сучасному етапі розвитку держави.

Для досягнення вказаної мети в роботі були поставлені і вирішувалися наступні **завдання**:

- розкрити зміст поняття «мале підприємництво»;
- охарактеризувати існуючі форми оподаткування суб'єктів малого підприємництва, визначити їх позитивні та негативні сторони;
- охарактеризувати фіскальну роль єдиного податку як основної форми оподаткування малого підприємництва;

- визначити податкове навантаження суб'єктів малого підприємництва;
- на основі зарубіжного досвіду розробити пропозиції щодо вдосконалення оподаткування малого підприємництва України.

Об'єктом дослідження є науково - теоретичні та практичні аспекти підвищення фіскальної ролі суб'єктів малого підприємництва в Україні.

Предметом дослідження є фіскальний потенціал малого підприємництва.

Інформаційною основою дослідження є законодавчі акти України, дані Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, наукові публікації, матеріали періодичних видань з питань дослідження.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження застосовано методи порівняльного економічного аналізу, експертних оцінок, логічного узагальнення, графічний метод та інші.

Наукова новизна дослідження. В процесі виконання автором дослідження одержано наступні результати, що складають його наукову новизну, а саме визначено концептуальні основи формування моделі оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки роботи завдяки практичним рекомендаціям щодо вдосконалення існуючої системи оподаткування малого підприємництва, дають змогу застосувати їх у практичній діяльності органів управління податковими відносинами в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати кваліфікаційної роботи представлялися на науково-практичній студентській конференції «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів».

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст роботи складає 50 сторінок, робота містить 20 таблиць, 5 рисунків. Список використаних джерел включає 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

1.1.Зміст поняття «мале підприємництво

Розгляд питання фіскальної ролі малого підприємництва, доцільно почати з розгляду самого поняття підприємництва. І його доцільно почати, вибравши з багатьох визначень те, яке відрізняється особливим авторським підходом, що «підприємництво – це організаційно-господарська творчість, яка докорінним чином відрізняється від звичайної ділової активності, що ґрунтується на використанні готових перевірених схем господарювання» [1,11].

Науковці під підприємництвом пропонують «розуміти особливий тип суспільних відносин з приводу виробництва, розподілу та привласнення благ і послуг, у процесі чого підприємець за умови повної свободи дій раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і бере на себе відповідальність за результати виробництва вкладеними коштами, затратами часу і праці, діловою репутацією й своїм майбутнім прибутком, але реалізуючи свої власні інтереси, він сприяє ефективному задоволенню потреб суспільства й ринковим перетворенням у державі» [22,247]

Основними функціями підприємницької діяльності є: «ресурсна; інноваційна (творча); організаційна; стимулююча; господарська; управлінська; соціальна; особистісна; захисна; інші функції – ведення обліку, маркетингові дослідження, наукові дослідження тощо» [1, 17-18]

Автори підручника «Основи підприємництва» підкреслюють, що «головним нормативним актом, який закріплює основні засади державного регулювання підприємницької діяльності є Господарський кодекс України, який набув чинності з 1 січня 2004 року, зокрема це: конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, загальні принципи господарювання,

основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання тощо»[1, 30].

І даліше вони конкретизують свою думку, зокрема вказуючи на те, що «у ст.42 Господарського кодексу підприємництво визначається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку». [1, 31]

Крім того, у ч. 1 ст. 42 Конституції України право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, з метою одержання прибутку.

Основні характеристики підприємницької діяльності зосереджені навколо таких понять: суб'єкти, до яких ми відносимо юридичних осіб та їх об'єднання, громадян України, осіб без громадянства та іноземців, які відповідно зареєстровані як ФОП у встановленому законом порядку; об'єкти, наприклад різноманітні будинки, матеріали і закінчуючи ноу-хау, цінними паперами тощо; ознаки, наприклад систематичність і на наш погляд – власний ризик і отримання прибутку; принцип, серед яких основною ми вважаємо свободу підприємницької діяльності.

Мале підприємництво – за З. Варналієм – «це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку)» [7]. При цьому поняттю малий бізнес дається таке визначення – «це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Тобто це не обов'язково діяльність пов'язана з ризиком чи інноваціями» [7]. Отже малий бізнес на думку З. Варналія «входить до поняття мале підприємництво» [3,21].

Такої думки тримається і О.В. Довгальова. Малому підприємству дається таке визначення – «це особлива форма економічної активності, що передбачає орієнтацію на досягнення комерційного успіху; інноваційний та ризиковий характер діяльності; перспективність спрямування на подальший

розвиток, розширення масштабів і сфери діяльності; свободу та самостійність суб'єктів у прийнятті управлінських рішень та здійсненні бізнесу; майнову відповідальність підприємця за результати господарювання; постійний характер господарської діяльності, укладання регулярних, а не одноразових угод» [12].

Багато хто, вважає їх синонімами, у цьому і полягає третя точка зору на зміст цього поняття. Наприклад, бізнес «... може означати якусь справу, купівлю, комерційне або виробниче підприємство, комерційну практику або політику окремого підприємця чи усієї фірми» [3,22].

Нові критерії віднесення суб'єктів господарювання до суб'єктів малого підприємництва було визначено Законом України від 22.03.2012 р. № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», який набрав чинності 19 квітня 2012 році [40] та було вилучено частину 7 ст. 63 господарського кодексу України, що передбачала поділ підприємств на великі, середні та малі. Таким чином, поняття «мале підприємство» в законодавстві більше немає. Відтепер ст. 55 ГКУ містить нову класифікацію суб'єктів господарювання [26].

Таблиця 1.1

Класифікація суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) в Україні [2,38]

Показник	Суб'єкти підприємницької діяльності			
	Суб'єкти мікропідприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти великого підприємництва
Кількість працюючих	не більше 10 осіб	не більше 50	від 50 до 250 осіб	понад 250 осіб
Річний дохід	не більше 2 млн. євро	не більше 10 млн. євро	від 10 до 50 млн. євро	понад 50 млн. євро

Згідно Господарського кодексу України «суб'єкти підприємницької діяльності – це суб'єкти великого, середнього, малого та мікропідприємництва, які мають певні критерії віднесення їх до відповідного виду залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності» [10] (табл.1.1).

Незважаючи на існування вищеперерахованих критеріїв, одночасно Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[33], додатковим критерієм вводить балансову вартість активів (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Критерії поділу підприємств згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2,38]

Тип підприємства	Критерії		
	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг	Середня кількість працівників
Мікропідприємство	До 350 тис. євро	До 700 тис. євро	До 10 осіб
Мале підприємство	До 4 млн. євро	До 8 млн. євро	До 50 осіб
Середнє підприємство	До 20 млн. євро	До 40 млн. євро	До 250 осіб
Велике підприємство	Понад 20 млн. євро	Понад 40 млн. євро	Понад 250 осіб

Порівняння показників таблиць дозволяє зробити висновок про те, що середня кількість працівників збігається, показники ж доходу різняться як за сутністю, так і за сумою. На наш погляд існування багатьох критеріїв, причому у різних нормативних документах не є позитивним моментом у діяльності щодо регулювання функціонування малого бізнесу..

Місце оподаткування малого бізнесу у податковій політиці України можна відобразити наступним чином (табл.1.3).

Табл.1.3

Компонентна модель оподаткування малого бізнесу в Україні [2,41]

Показники		
НОРМАТИВНА КОМПОНЕНТА (компетенція Верховної Ради України та органів виконавчої влади)	ФІСКАЛЬНА КОМПОНЕНТА (компетенція фіскальних органів)	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА КОМПОНЕНТА (компетенція суб'єктів малого бізнесу)
1. Формування нормативної бази спеціальної дії у сфері оподаткування малого бізнесу 2. Класифікація суб'єктів малого Бізнесу 3. Дозволені режими оподаткування 4. Конкретні види державної підтримки	1. Облік платників податків 2. Порядок обчислення податків, ведення обліку та звітування за податками 3. Адміністрування податків 4. Контроль дотримання податкового законодавства 5. Спрощена процедура справляння податків для малого бізнес	1. Організація і ведення бухгалтерського обліку відповідно до нормативної бази спеціальної дії та з урахуванням вимог фіскальних органів 2. Організований облік розрахунків за податками

Багато авторів вказують на те, що «огляд законодавства України показав, що в офіційних нормативно-правових документах відсутнє визначення поняття «малий бізнес», але визначено поняття «мале підприємництво ...на сьогоднішній день ці два поняття використовуються переважно як синоніми» [3,22].

Разом з тим, «у закордонній економічній літературі не має проблеми визначення і відмінності даних понять. В європейських офіційних документах

та лексиконі наукових кіл використовується термін «малі та середні підприємства» (small and medium enterprises, SMEs), а в США розповсюджений термін «малий бізнес» (small business)» [3,22].

Порівняння показників розвитку малого бізнесу в Україні та економічно розвинутих країнах відображено у табл.1.4.

Таблиця 1.4.

Порівняння показників розвитку малого бізнесу в Україні та економічно розвинутих країнах [46]

Показники розвитку малого бізнесу	У середньому по економічно розвинутих країнах	Україна
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	500-600	75
Питома вага підприємств в загальній кількості зайнятих працівників, %	Близько 50	26,8
Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), %	50-60	16,9

Також варто підкреслити, що «вітчизняний сектор малого підприємництва за головними макроекономічними показниками відстає від економічно розвинутих країн у 2-8 разів» [46]

У таблиці 1.5. відображено дані про динаміку кількості платників податків. За даними ДПС України, станом на 31.12.2018 діяльність провадило понад 1,90 млн платників податків у статусі ФОП, на 31.12.2019 – понад 1,94 млн, на 01.05.2020 їх кількість збільшилась до 1,95 млн.

Таблиця 1.5.

Динаміка кількості платників податків [16, 89]

Показники		Станом на		Станом на	
		31.12.2018	31.12.2019	01.05.19	01.05.20
Юридичні особи	Нові	89 468	71 606	25 183	17 408
	Припинили діяльність	24 302	22 835	8 752	5 759
	Діючі	1 218 199	1 274 135	1 237 114	1 287 666
ФОП	Нові	273 743	257 897	82 553	79 712
	Припинили діяльність	196 257	227 068	79 246	66 063
	Діючі	1 908 520	1 935 735	1 911 854	1 947 023
Разом	Нові	363 211	329 503	107 736	97 120
	Припинили діяльність	220 559	249 903	87 998	71 822
	Діючі	3 126 719	3 209 870	3 148 968	3 234 689

Ще раз підкреслимо, що дані зібрані на основі даних Державної податкової служби України, тому що дані про кількість ФОПів у різних джерелах даних можуть відрізнятись, внаслідок їх або недостовірності, або різної методики обчислення (напр.табл.1.6.).

1.2. Форми оподаткування малого підприємництва

Вибір форми оподаткування для суб'єкта малого підприємництва є принциповим і важливим етапом його функціонування, тому що податкові платежі є витратною частиною його бізнесу і відповідно впливає на розмір отриманого прибутку, і зокрема в сторону зменшення. Він базується на певних принципах, це зокрема те, що вибір способу оподаткування свого бізнесу здійснюється тільки платником податків за його рішенням; функціонувати

можна тільки на одній формі-спрощеній або загальній; спрощені системи є альтернативними до загальної системи і при їх застосуванні все одно є перелік податків, які необхідно сплатити (поняття єдиного податку не означає, що підприємець платить тільки один податок).

Існуючі форми оподаткування суб'єктів малого підприємництва відображено на рис.1.1.

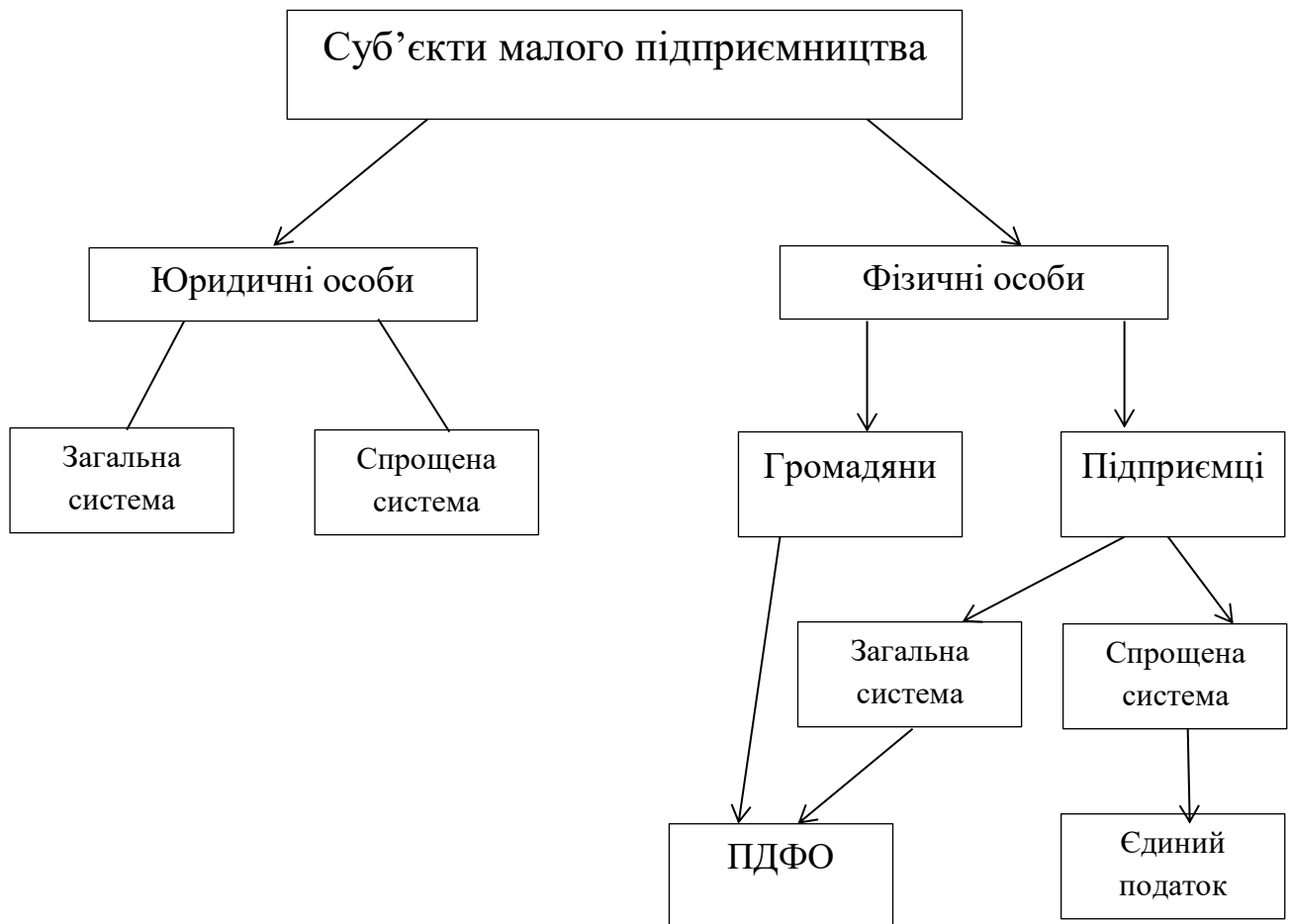

Рис.1.1. Форми оподаткування суб'єктів малого підприємництва

Як видно з даних таблиці 1.7. відбувалось постійне зростання кількості приватних підприємців, а в останній час їх кількість зменшується. Однією з причин, є те що було введено обов'язкова сплата єдиного соціального внеску, сплата якого є додатковим податковим навантаженням для підприємця. Крім того, його розмір постійно зростає внаслідок показника від якого залежить його розмір, а саме мінімальної заробітної плати. Не завжди розмір доходу підприємця буде дозволяти сплачувати всі податкові платежі. Більш детально

практику визначення податкового навантаження буде нами розглянуто у параграфі 2 другого розділу роботи.

Якщо розглядати галузі, де найчастіше працюють ФОПи, то «розподіл буде виглядати наступним чином: сільське господарство – 33,4%; будівництво – 43,9%; промисловість – 63,4%, а найбільше застосування вони знайшли у сфері послуг (послуги з ремонту – 94%, послуги таксі - 97,7%) і торгівля (роздрібна торгівля одягом у спеціалізованих магазинах – 99,2, роздрібна торгівля взуттям у спеціалізованих магазинах – 99,5%, роздрібна торгівля з лотків на ринках – 100,0%). У 2019 році із 9 млн. працівників суб'єктів господарювання, у системі ФОПів працювали понад 2,6 млн. працівників, що складає 28,5%. Щодо частки найманих осіб, то вона склала 14% від їх загальної кількості» [14].

Табл.1.6.

Кількість фізичних – осіб підприємців в Україні [54]

Показники	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2019	01.01.2020
Фізичні особи – підприємці, тис.	2670,0	2267,9	2143,5	2069,7	1778,6	1885,9

Кількість фізичних – осіб підприємців в Україні (табл.1.6) має тенденцію до зменшення: з 2670,0 у 2014 році до 1885,9 у 2020 році.

При оподаткуванні на загальній системі підприємець сплачує 18% від отриманого чистого доходу, який розраховується як різниця між загальним оподатковуваним доходом і витратами, які понесені внаслідок фінансово-економічної діяльності і які повинні бути документально підтверджені. Основним звітним документом є податкова декларація про майновий стан і доходи, яка затверджена Міністерством фінансів України від 02.10.2015 року №859 у редакції Міністерства фінансів від 06.06.2017 р.№556.

Крім того, підприємець на загальній системі платить 22% єдиного соціального внеску від чистого оподаткованого доходу і 1,5% військового

збору. Необхідно пам'ятати, що сума ЄСВ не може бути менша, ніж сума мінімального страхового внеску за кожную особу за місяць у якому був отриманий дохід. Зазначимо, що функціонування на загальній системі оподаткування не набуло широкого розповсюдження внаслідок великого податкового навантаження і застосовується зазвичай при здійсненні діяльності, яка заборонена для спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності.

Найбільшої популярності серед суб'єктів малого підприємництва набула спрощена система оподаткування, обліку та звітності, або як її ще називають – єдиний податок.

Основні показники, які характеризують суть цієї форми оподаткування відображено у табл.1.7. Крім тих показників, які відображені у табл.1.7., необхідно відмітити ряд принципових моментів, які характеризують спрощену форму оподаткування, обліку та звітності. Це перш за все те, що для різних груп дозволена визначена діяльність. Так, для 1 групи це тільки роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або здійснюють господарську діяльність з надання побутових послуг населенню при дотриманні обмежень, які відображені у табл.1.7. Крім того, на них не розповсюджується вимога щодо ведення операцій за допомогою РРО.

Підприємці на другій групі здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню; виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, при дотриманні обмежень, які відображені у табл.1.7.

На третій групі можуть працювати фізичні та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь – якої організаційно правової форми при дотриманні вимог, які відображені у табл.1.7. Причому дотримання цих умов є обов'язковим, у протилежному випадку це може призвести до втрати права перебувати на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності, що завжди є негативним моментом у діяльності платника єдиного податку.

Табл.1.7.

Основні характеристики єдиного податку [31]

Група платників єдиного податку	Основні умови перебування в групі		Ставка єдиного податку/соціального внеску	
	Річний обсяг доходу не вище (грн.)	Кількість працівників не більше (чол.)	Звичайна	Підвищена
1 група	1002000	0	ЄП: до 10% прожиткового мінімуму. ЄСВ: 22% від мінімальної зар. плати	15% (для ФОП у випадках згідно п.293.4 ПКУ)
2 група	5004000	10	ЄП: до 20% від мінімальної зар. плати ЄСВ: 22% від мінімальної зар. плати	
3 група	7002000	Без обмежень	ЄП:3% доходу при сплаті ПДВ; 5% при включенні ПДВ до складу ЄП. ЄСВ: 22% від мінімальної зар. плати	
4 група	Частка с/г товаровиробництва за попередній період більше 75%	Без обмежень	Ставки визначені п.293.9 ПКУ як % до нормативної грошової оцінки 1 га з урахуванням коефіцієнта індексації	

На умовах четвертої групи можуть працювати юридичні особи незалежно від організаційно – правової форми при дотриманні вимоги, що частка

сільськогосподарського виробництва за попередній (звітний) рік дорівнює або перевищує 75% (табл.1.7.).

Не заборонено бути на умовах 4 групи і фізичним особам – підприємцям, але якщо вони здійснюють діяльність винятково у межах фермерського господарства, яке було зареєстроване згідно Закону України «Про фермерське господарство» і при виконанні певних умов (обмежень), наприклад не мають права використовувати працю найманих осіб [42].

З позиції фіскальної функції і інтересів держави доцільно відмітити, що ставки єдиного податку (табл.1.7.) «встановлюються сільськими, селищними та міськими радами для фізичних осіб-підприємців, які здійснюють господарську діяльність, залежно від виду господарської діяльності (п.293.2 ст.293 ПКУ – для 1 і 2 групи і п.293.3 ст.293 ПКУ – для 3 групи)» [31].

Це ще раз свідчить про реальну передачу частини повноважень держави на місця, про реальну самостійність місцевих органів влади у прийнятті рішень, зокрема у нашому випадку у податкових питаннях. Крім того, на сьогоднішній день єдиний податок зараховується до місцевих бюджетів і є реальним джерелом грошових коштів громад. Як ми знаємо, так було не завжди і рішення про те, що він є місцевим податком і зарахування його у місцеві бюджети, на наш погляд, є прогресивним і своєчасним.

Крім того, існує ставка податку у 15% і застосовується вона у визначених випадках (п.293.4 ст.293 ПКУ). Якщо підприємець здійснює декілька видів діяльності, то застосовується максимальна розмір ставки єдиного податку, встановлений для таких видів діяльності(п.293.6 ст.293 ПКУ).

Відмітимо, що як і кожне економічне явище чи процес, єдиний податок має як позитивні, так і негативні сторони. На його негативні сторони більше вказує держава, зі сторони платників податків і на наш погляд також, єдиний податок на сучасному етапі розвитку держави є абсолютно необхідним.

У табл.1.8. наведено деякі характеристики єдиного податку з точки зору доцільності його застосування.

Таблиця 1.8.

Основні переваги та недоліки застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності в Україні [11,47]

Переваги спрощеної системи оподаткування	Недоліки спрощеної системи оподаткування
1) спрощення процедури порядку реєстрації платника податку 2) спрощення розрахунків, пов'язаних з визначенням суми податку 3) єдина форма звітності – розрахунок сплати єдиного податку суб'єктом малого бізнесу 4) спрощене ведення поточного бухгалтерського обліку 5) надання права вибору сплати ПДВ 6) звільнення від сплати ряду податків та інші	1) низька фіскальна ефективність 2) прив'язка суми єдиного податку до розміру мінімальної заробітної плати створює ряд ризиків для суб'єктів господарювання 3) з метою оптимізації податкових зобов'язань представники великого бізнесу доволі часто використовують спрощену систему оподаткування

Відмітимо, що поряд з позитивними сторонами спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а зокрема спрощення процедури порядку реєстрації платника податку та розрахунків, пов'язаних з визначенням суми податку, поточного бухгалтерського та податкового обліку; правом вибору сплати ПДВ; звільненням від сплати ряду податків, існують і негативні її сторони: низька фіскальна ефективність (розглянемо у другому розділі роботи); прив'язка суми єдиного податку до розміру мінімальної заробітної плати створює ризики для підприємця щодо збільшення сум податків, які необхідно сплатити; великий бізнес часто використовує спрощену систему оподаткування з метою не тільки оптимізації податкових зобов'язань, а і ухилення від сплати податків.

Висновки до 1 розділу

Підприємництво в Україні бере свій початок з 1991 року, до того часу поняття підприємництва у розумінні можливості отримати прибуток не було. Право займатись підприємницькою діяльністю забезпечено широкою нормативно – правовою базою, яка існує в Україні, і зокрема Конституцією. На наш погляд, основною характеристикою цієї діяльності, є можливість отримання прибутку. На сьогоднішній день більш звичним є термін малий бізнес, але більш правильним є застосування терміну «мале підприємництво». Відповідно суб'єкти, які здійснюють підприємницьку діяльність, можуть вибирати і форму оподаткування, яка найбільше їм підходить під їх вид діяльності. Найбільшого розповсюдження набула спрощена форма оподаткування, обліку та звітності.

Характерною особливістю спрощеної форми є те, що спрощення стосується в першу чергу порядку адміністрування, зокрема ведення бухгалтерського і податкового обліку, який за загальної системи є занадто складним для підприємця. Саме з цією метою ця система і створювалась, а не для економії податкових платежів для підприємця. Цих платежів при цій системі не так і багато і їх сума повністю задовільняє підприємців. Саме тому, не зовсім правильно вважати спрощену систему пільгою у прямому розумінні, обсяг податкових зобов'язань по суті не зменшився, а ось реально відбулось зменшення обсягу обліку та звітності фінансово – господарської діяльності підприємця, що для них є принциповим і необхідним.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1. Фіскальна роль єдиного податку як форми оподаткування малого бізнесу

При визначенні фіскальних ефектів від діяльності суб'єктів малого підприємництва, необхідно враховувати чинники, які мають визначальний вплив на цей процес, а саме (рис.2.1):

- виконання основних макроекономічних показників (валовий внутрішній продукт, обсяг продукції промисловості та обсяг валової продукції сільського господарства, рівень інфляції, обмінний курс гривні, середньомісячна зарплата робітників та службовців, грошові доходи населення, рівень зареєстрованого безробіття, експорт та імпорт товарів і послуг);
- основні характеристики розвитку країни і конкретної території;
- вплив змін у нормативно-правовій базі;
- діючі ставки податків і можливі їх зміни (наприклад встановлення та перегляд ставок єдиного податку органами місцевого самоврядування);
- політичний вплив на процеси оподаткування в країні (особливо що стосується платників на єдиному податку, наприклад рішення про РРО);
- податкова заборгованість і переплати;
- наявність податкових пільг в оподаткуванні;
- рівень добровільної сплати податків;
- посилення (послаблення) податкового контролю у контексті боротьби з тінізацією та існуючими схемами ухилення;

- кількість платників податків і тенденції до їх збільшення (зменшення) в залежності від політико-економічної ситуації в країні;
- непередбачувані фактори, наприклад фінансова-економічна криза, яка була викликана коронавірусною інфекцією;
- втрата надходжень від певної кількості податків внаслідок заміни їх меншою кількістю (наприклад перехід на єдиний податок звільняє платника податків від сплати податку на прибуток, який є визначальним для бюджету);
- врахування таких економічних показників як мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум (враховуються при визначенні суми єдиного податку на 1 і 2 групі, а також єдиного соціального внеску).

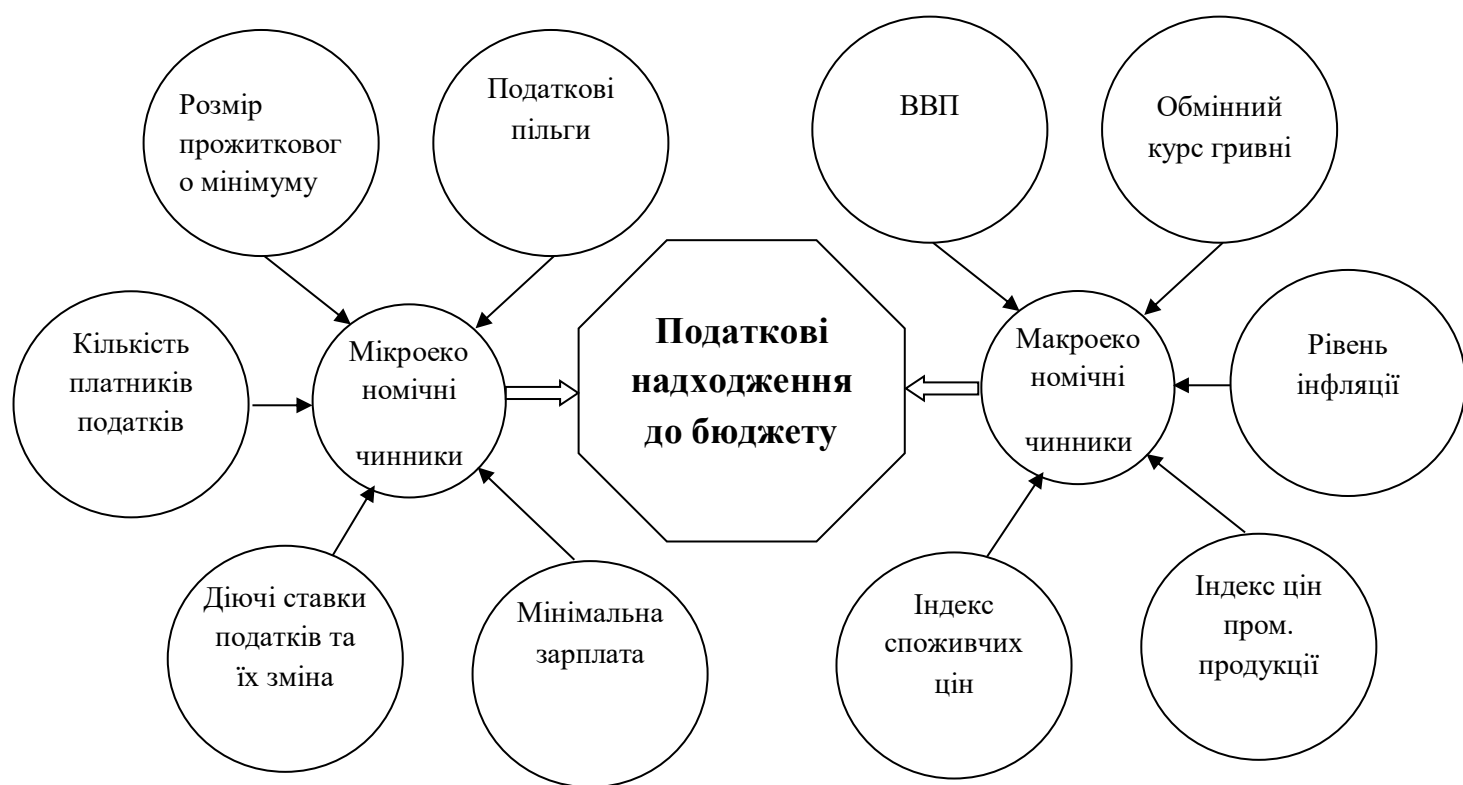

Рис. 2.1. Структура чинників, що впливають на розміри податкових надходжень від єдиного податку

У 2020 році внаслідок економічної кризи, держава частину своїх ресурсів спрямувала на підтримку малого бізнесу. Тобто не тільки малий бізнес фінансував витрати держави, як зазвичай, але і відбувся зворотній процес,

внаслідок специфічного чинника – економічної кризи, викликаній коронавірусом.

Так, зокрема «для підприємців першої групи відбулось звільнення від сплати ЄСВ на суму 8 177,18 грн., якщо ще врахувати інші виплати від держави, то сума допомоги склала 25,78 тис грн на кожного підприємця. Ця сума складалась з суми звільнення від ЄСВ, виплат на одну дитину віком до 10 років та суму допомоги у 8 тис. грн., яку підприємці при дотриманні певних критеріїв отримали напередодні січневого нокдауну. Підприємці на третій групі при умові припинення роботи у січні отримували по 8 тис грн. і відповідно сума ЄСВ від якої вони були звільненні склала 3 119,18 грн. Іншим видом допомоги, яка для держави є витратами, був пільговий кредит за програмою «5 – 7 - 9», за яким держава компенсує частину процентної ставки: 10 тис. підприємців отримали позик на 24 млрд грн. » [43].

Таблиця 2.1

**Динаміка податкових надходжень до бюджету держави у 2004–
2020 рр.[27;30]**

Роки	Податкові надходження Зведеного бюджету України, млрд грн	Податкові надходження державного бюджету		Податкові надходження місцевих бюджетів	
		обсяг, млрд грн	частка, %	обсяг, млрд грн	частка, %
2004	63,16	44,85	71,01	18,31	28,99
2005	98,07	74,48	75,95	23,59	24,05
2006	125,74	94,81	75,40	30,93	24,60
2007	161,26	116,67	72,35	44,59	27,65
2008	227,16	167,88	73,90	59,28	26,10
2009	208,07	148,92	71,57	59,15	28,43
2010	234,45	166,87	71,18	67,58	28,82
2011	334,69	261,6	78,16	73,09	21,84
2012	360,58	274,72	76,19	85,86	23,81
2013	353,97	262,78	74,24	91,19	25,76
2014	367,51	280,18	76,24	87,33	23,76
2015	507,64	409,42	80,65	98,22	19,35
2016	650,78	503,88	77,43	146,9	22,57
2017	828,16	627,15	75,73	201,01	24,27
2018	986,3	753,8	76,42	232,5	23,58
2019	1070,3	799,8	74,7	270,5	25,3
2020	1136,7	851,1	74,9	285,6	25,1

Виходячи з теми нашої роботи, ці дії держави призвели до втрати податкових надходжень, а відповідно і до зменшення фіскальної ролі малого бізнесу.

Аналізуючи фіскальний потенціал малого підприємництва, відмітимо, що основні надходження від нього отримують у вигляді єдиного податку, який безпосередньо відноситься до місцевих податків і зборів і який поряд з податком на доходи фізичних осіб є основою формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів, які разом з надходженнями державного бюджету формують податкові надходження Зведеного бюджету (табл.2.1).

Як бачимо з даних табл.2.1 суми надходжень Державного і місцевого бюджету непорівнянні: 851, 1 млрд грн. і 285,6 млрд грн. відповідно, що пояснюється значно більшою кількістю податків, які сплачуються у Державний бюджет.

Рис. 2.2. Динаміка частки податкових надходжень до Державного та місцевих бюджетів України у ВВП у 2004–2020 рр., % [27;30]

Про важливість процесу формування бюджетів за рахунок податкових надходжень, свідчать і дані рис.2.2. Як видно, починаючи з 2004 року частка податкових надходжень має тенденцію до збільшення (з 17,76% до 27,74% у 2020 році), причому вона має стійкий характер до зростання, це свідчить про намагання держави до збільшення податкового тиску у країні.

Дані табл.2.2. характеризують суму податкових надходжень до місцевих бюджетів України у 2018 – 2020 роках. Проаналізуємо питому вагу єдиного податку як основного платежі суб'єктів малого бізнесу у загальних надходженнях місцевих від місцевих податків і зборів. Його питома вага весь час зростає: з 12,71% у 2018 році до 13,32% у 2020 році і відповідно в абсолютних сумах – від 31,27 млрд грн. до 37,43 млрд грн. Більші суми надходжень тільки від податку на майно.

Таблиця 2.2

Податкові надходження до місцевих бюджетів України у 2018–2020 рр.

[27;30]

Показники	Роки					
	2018		2019		2020	
	Абс. обсяг, млрд грн	Пит. вага, %	Абс. обсяг, млрд грн	Пит. вага, %	Абс. обсяг, млрд грн	Пит. вага, %
Податкові надходження всього, з них:	232,5	100,00	270,55	100,00	285,6	100,00
податок на доходи фізичних осіб	138,2	59,44	165,5	61,17	177,8	62,25
податок на прибуток підприємств	9,3	4,00	10,2	3,77	9,8	3,43
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,8	2,06	5,3	1,96	4,6	1,61
акцизний податок	13,8	5,94	13,7	5,06	15,6	5,46
місцеві податки і збори	61,03	26,25	73,6	27,20	75,7	26,51
<i>податок на майно</i>	<i>31,27</i>	<i>13,45</i>	<i>37,99</i>	<i>14,04</i>	<i>37,43</i>	<i>13,11</i>
<i>єдиний податок</i>	<i>29,56</i>	<i>12,71</i>	<i>35,27</i>	<i>13,04</i>	<i>38,03</i>	<i>13,32</i>
<i>місцеві збори</i>	<i>0,2</i>	<i>0,09</i>	<i>0,34</i>	<i>0,13</i>	<i>0,22</i>	<i>0,08</i>
екологічний податок	2,1	0,90	2,2	0,81	2,1	0,74
інші податкові надходження	3,27	1,41	0,05	0,02	0,0...	0,0...

Якщо ж розглядати його місце і роль у всіх податкових надходженнях

місцевих бюджетів, то у місцеві бюджети більше від нього було зібрано тільки надходжень від податку на доходи фізичних осіб – 177 млрд грн. у 2020 році, а у 2018 і 2019 роках більшу суму від єдиного податку було ще отримано від податку на майно.

Якщо ж характеризувати динаміку надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів за видами платників у 2018–2020 роках, то дані таблиці 2.3. свідчать про тенденцію до постійного зростання сум надходжень від єдиного податку – це стосується як єдиного податку з юридичних осіб – з 4416407,9 тис грн. у 2018 році до 5066246,3 тис грн. у 2020 році, так і єдиного податку з фізичних осіб – з 19875616 у 2018 році 27626572,2 тис грн у 2020 році і єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників – з 5272193,6 тис грн у 2018 році до 5338127,3 тис грн. у 2020 році. Збільшення сум склало по єдиному податку з юридичних осіб – 649838,4 тис грн. або на 14,7%, по єдиному податку з фізичних осіб – 7650956,0 тис грн. або на 38,9%, по єдиному податку з сільськогосподарських товаровиробників – 65933,7 тис грн. або на 1,3%.

Таблиця 2.3.

Динаміка надходження єдиного податку до місцевих бюджетів за видами платників у 2018–2020 рр., тис грн.[27;30]

	2018	2019	2020
Єдиний податок	29564247,1	35270213,4	38030976,6
Єдиний податок з юридичних осіб, нарахований до 1 січня 2011 року	23,9	19,7	19,1
Єдиний податок з фізичних осіб, нарахований до 1 січня 2011 року	5,7	23,8	11,7
Єдиний податок з юридичних осіб	4416407,9	5044303,8	5066246,3
Єдиний податок з фізичних осіб	19875616	24952737,6	27626572,2
Єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків	5272193,6	5273128,6	5338127,3

Про фактори, які впливають на зміну надходжень від єдиного податку ми вже говорили на початку розділу 2. Відзначимо тільки, що в останні роки є тенденції до збільшення сум надходжень за рахунок розширення обсягів доходів по групах платників, можливо можна говорити і про збільшення надходжень від збільшення ставок податку за рахунок зростання мінімальної заробітної плати. Це питання буде предметом розгляду у параграфі 2.2 через призму визначення податкового навантаження платника єдиного податку.

Якщо розглядати надходження податку по регіонах, де найбільша його питома вага у бюджетах громад, то якщо наприклад «у 2018 році у бюджеті Харкова він склав 11,1%, Львова 10,7%, Києва 9,6%, то вже у 2021 році відповідно – 17,4%, 16,2% і у Черкасах – 14,8%» [15].

2.2.Методика визначення податкового навантаження суб'єктів малого підприємництва

Розрахунок податкового навантаження суб'єктів малого підприємництва почнемо із системи оподаткування, яка не є популярною серед них.

Табл. 2.4

Розрахунок податкового навантаження на загальній системі оподаткування фізичних осіб у 2021 році

Військовий збір (ВЗ)	1,5% чистого прибутку (доходи-витрати)	
Податок на доходи фізичних осіб	18% чистого прибутку (доходи-витрати)	
Єдиний соціальний внесок за «себе»	1,5% чистого прибутку (доходи-витрати), але не менше 22% мін.зар.плати	1320 грн.. 1430 грн. (з 01.12.21)
Разом за фізичну особу-підприємці	За місяць	1320 грн.. +ВЗ+ПДФО 1430 грн. +ВЗ+ПДФО (з 01.12.21)

Як видно з даних табл.2.4. основними платежами при цій системі є 18% податку на доходи фізичних осіб, 1,5 % військового збору і єдиного соціального внеску за «себе» для пенсійного стажу у розмірі 1,5% чистого прибутку, але не менше 22% мінімальної заробітної плати і згідно табл.2.. щодо оподаткування найманого працівника (утримання – 18% ПДФО і 1,5% військового збору з окладу і нарахування – єдиний соціальний внесок 22% на оклад), які також формують податкове навантаження. За 1 найманого працівника розрахунки аналогічні тим, що у табл.2.6

Табл.2.5

Розрахунок податкового навантаження для фізичної особи-підприємця на єдиному податку у 2021 році

Мінімальна зар.плата	3 01.01.2021	6000 грн.
	3 01.12.2021	6500 грн.
Фізичні особи підприємці-перша група		
Єдиний соціальний внесок «за себе»	22% мін.зар.плати	1320 грн.
		1430 грн.
Єдиний податок	10% прожиткового мінімуму працездатних осіб	227 грн.
Разом за ФОПа за місяць	ЄСВ+єдиний податок	1547 грн.
		1657 грн.
Фізичні особи підприємці- друга група		
Єдиний податок	20% мін.зар.плати	1200 грн.
ЄСВ за «себе»	22% мін.зар.плати	1320 грн.
		1430 грн.
Разом за ФОПа	За місяць	2520 грн.
		2630 грн.
Фізичні особи підприємці- третя група		
Єдиний податок	5% (3% +ПДВ)доходу	-
ЄСВ за «себе»	22% мін.зар.плати	1320 грн.
		1430 грн.
Разом за ФОПа	За місяць	1320 грн.+ єдиний податок
		1430 грн.+ єдиний податок

Зважаючи на значне податкове навантаження, ця форма оподаткування не є поширеною серед підприємців. На ній працюють зазвичай тоді, коли є певні обмеження щодо видів діяльності, якими не можна займатись на спрощеній формі оподаткування.

У табл.2.5.відображено розрахунок податкового навантаження для фізичної особи - підприємця на єдиному податку у 2021 році. Спрощена форма оподаткування, обліку та звітності, або як прийнято на практиці називати цю форму – єдиний податок, є найбільш розповсюдженою серед підприємців.

Як видно з даних табл.2.5., і як ми вже відмічали раніше у роботі (табл.1.7.), основними податковими платежами при спрощеній системі є єдиний податок і єдиний соціальний внесок за «себе».

Причому основними чинниками, які визначають їх розмір, є прожитковий мінімум для працездатних громадян (впливає на розмір єдиного податку на 1 групі) і мінімальна заробітна плата (впливає на розмір єдиного соціального внеску на 1, 2 і 3 групі і розмір єдиного податку на 2 групі). До чинників впливу на 3 групі відноситься безпосередньо отриманий доход підприємцем, розмір ставки єдиного податку, а також у випадку сплати ПДВ і його розмір.

Окрім платежів, які були проаналізовані нами у табл.2.5., фізична особа – підприємець платить нарахування із заробітної плати найманого працівника – єдиний соціальний внесок у розмірі 22% мінімальної заробітної плати. Окрім того здійснюються утримання із заробітної плати – податок на доходи фізичних осіб (18% окладу) і військовий збір - 1,5% окладу (табл.2.6.).

Відмітимо, що порівняння, яке ми робимо у кваліфікаційній роботі несе у собі елементи податкового менеджменту, а зокрема корпоративного податкового менеджменту. На відміну від державного, саме корпоративний податковий менеджмент повинен на практиці сприяти економії податкових платежів платником податків, причому законними методами у межах чинного податкового законодавства. У протилежному випадку це буде ухилення від сплати податків, що веде за собою застосування всіх видів відповідальності.

Табл.2.6

Розрахунок податкового навантаження за найманого працівника для фізичної особи - підприємця на єдиному податку у 2021 році

Оклад		6000 грн.
		6500 грн. (01.12.2021)
Утримання із заробітної плати працівника		
Військовий збір	1,5 окладу	90 грн.
		97,5 грн.
ПДФО	18% окладу	1080 грн.
		1170 грн.
Разом податки з одного працівника		1170 грн.
		1267,5 грн.
До видачі на руки		4830 грн.
		5232,5 грн.
Нарахування на заробітну плату працівника		
ЄСВ	22% на оклад	1320 грн.
		1430 грн.
Разом податки утримані із заробітної плати і нараховані на заробітну плату 1 працівника		2490 грн.
		2697,5,5 грн.

Зрозуміло, що основними чинниками впливу на розмір вищеперерахованих податків, є розмір окладу – чим він вищий, тим більшу суму податкових платежів треба буде сплатити, на що підприємець не завжди готовий. На практиці це призводить до того, що підприємець старається показати якнайменшу суму окладу, зазвичай у розмірі мінімальної заробітної плати. І знову повертаючись до застосування підприємцем елементів корпоративного податкового менеджменту у своїй діяльності, ще раз необхідно підкреслити, що такі дії необхідно робити, виходячи з діючого податкового законодавства, навіть якщо воно, на погляд підприємця, є недосконалим у якихось аспектах.

Табл.2.7

Порівняльна характеристика податкового навантаження підприємців на єдиному податку у 2020 і 2021 році

Показники податкового навантаження	1 група	
	2020/(з 01.09.2020)	2021/(з 01.12.2021)
1 група		
Єдиний соціальний внесок «за себе»	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн (з 01.09.2020)	1430 грн. (з 01.12.2021)
Єдиний податок	210,20 грн	227 грн.
Разом за ФОПа за місяць	1249,26 грн.	1547 грн.
	1310,20	1657 грн.
2 група		
Єдиний соціальний внесок «за себе»	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн	1430 грн
Єдиний податок	944,60 грн.	1200 грн.
Разом за ФОПа за місяць	1983,66 грн.	2520 грн.
	2044,60 грн.	2630 грн.
3 група		
Єдиний податок	5% (3% +ПДФ)доходу	5% (3% +ПДФ)доходу
ЄСВ за «себе»	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн	1430 грн
Разом за ФОПа (за місяць)	1039,06грн.+єдиний податок	1320 грн.+ єдиний податок
	1100,00грн.+єдиний податок	1430 грн.+ єдиний податок
Утримання із заробітної плати		
Військовий збір	70,85 грн.	90 грн.
	75,00	97,5 грн.
ПДФО	850,14 грн.	1080 грн.
	900,00 грн.	1170 грн.
Нарахування на заробітну плату		
Єдиний соціальний внесок	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн	1430 грн.
Разом утримання і нарахування	1960,05 грн.	2490 грн.
	2075,00	2697,5,5 грн.

Порівняння показників у табл.2.7. свідчить про те, що у 2021 році відбулось збільшення податкового навантаження у частині сплати єдиного податку, єдиного соціального внеску. Причому це відбулось за рахунок впливу двох факторів: збільшення мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму. У частині утримань із заробітної плати, також відбулось збільшення

розміру сплати військового збору і податку на доходи фізичних осіб за рахунок збільшення мінімальної заробітної плати. Чинники впливу на розмір податкового навантаження у частині єдиного податку полягають у розмірі доходу, який отримує підприємець і зрозуміло, що чим більший його розмір, тим більшу суму єдиного податку він заплатить. На практиці це призводить до такого негативного явища у діяльності підприємців, як зниження оборотів, що класифікується як ухилення від сплати податків.

З позиції податкового навантаження суб'єкту малого підприємництва необхідно пам'ятати про строки подання (табл.) та сплати звітності (табл.2.8).

Податковий (звітний) період визначено статтею 294 Податкового кодексу, а порядок нарахування та строки сплати єдиного податку — статтею 295 ПКУ [31].

Табл.2.8

Податковий (звітний) період платників єдиного податку у 2021 році [31]

Групи платників єдиного податку	Податковий (звітний) період
1 група	Календарний рік (тобто протягом 60 к. дн., що настають за останнім
2 група	
3 група	Календарний квартал (протягом 40 к. дн., що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу). Декларація подається за місцем податкової адреси.
4 група	Календарний рік (самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і подають декларацію не пізніше 20 лютого поточного року за місцезнаходженням платника податку та місцем розташування земельної ділянки)

Це важливо з тієї позиції, що наприклад календарною датою сплати податків як правило на практиці вибирається останній день встановленого терміну перерахування платежу. По суті ми економимо на періоді з числа, коли фактично обрахована сума податку і до останнього календарного дня сплати, можна сказати це рівноцінно отриманню безпроцентного кредиту на цей період часу. Це є ще важливим з позиції корпоративного податкового менеджменту,

який і покликаний оптимізувати фінансово – господарську діяльність підприємця.

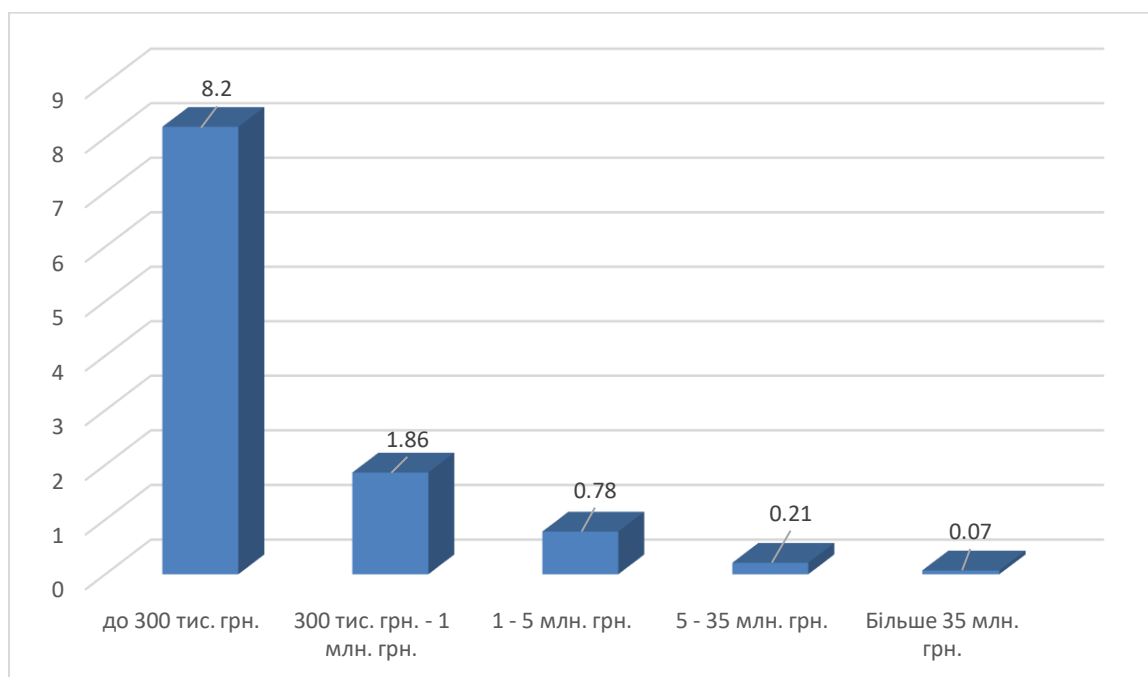

Рис.2.3 Середня відносна вартість дотримання податкового законодавства (ведення податкового обліку, візити до контролюючих органів, перевірки) для підприємств із різним обсягом річного доходу [47].

Що стосується вчасності подання податкової звітності, то невчасне її подання призводить до нарахування штрафних санкцій, що обертається для підприємці додатковими фінансовими втратами, і відповідно збільшує його податкове навантаження.

Дані рис.2.3. підтверджують широко розповсюджену думку про те, що заходи держави, такі наприклад як введення РРО для суб'єктів малого бізнесу, посилення податкового контролю та адміністрування, у кінцевому випадку збільшує податкове навантаження для платника податків. Причому ця залежність виглядає наступним чином: чим менш дрібний підприємець, тим більші витрати він несе. Але це не означає, що платник податку не повинен дотримуватись діючого податкового законодавства, навіть якщо воно десь його не задовольняє у якихось аспектах, наприклад застосування РРО, зажди

необхідно враховувати інтереси іншої сторони податкових відносин, а саме держави.

Закінчуючи розгляд питання ефективності малого підприємництва, необхідно відмітити, що це треба робити враховуючи з однієї сторони інтереси держави, а з іншої – підприємця.

Як що ми говоримо про державу, то безумовно фіскальна ефективність єдиного податку є невисокою порівнянно з іншими бюджетоутворюючими податками, але якщо врахувати, що він повністю надходить у місцеві бюджети, то єдиний податок є вагомою статтею доходів на місцях для органів місцевого самоврядування. Ми вважаємо, що вже саме визнання єдиного податку місцевим, є кроком назустріч місцевим громадам. З позиції держави безумовно до недоліків єдиного податку можна віднести і високі затрати на його адміністрування, наприклад по податковому контролю. Сума штрафів, пені по підприємствах малого бізнесу не йде в ніяке порівняння з сумами фінансових санкцій, які можна зібрати на великих, бюджетоутворюючих підприємствах. Крім того, дуже часто в Україні вводяться мораторії на перевірку контролюючими органами у сфері оподаткування, зокрема ДПС України, малого бізнесу. Останній приклад мораторій в умовах корона вірусної хвороби.

Якщо ж розглядати це питання з позиції представників малого бізнесу, то все буде виглядати навпаки. Підприємства малого бізнесу по своїм масштабам, чисельності працюючих, асортименту товарів, ринках збуту і не можуть давати такої кількості податків, які сплачують підприємства великого бізнесу, у них немає на це фінансових ресурсів. Але при створенні спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності і не ставились фіскальні завдання. Ця форма оподаткування була створена для залучення громадян до підприємницької діяльності, зменшення безробіття, отримання доходів своєю працею. Причому на практиці дуже часто бувало, що малий бізнес існував завдяки власному бажанні, при відсутності допомоги з боку держави.

Ми вважаємо, що проведений нами аналіз показав, що спрощена форма оподаткування, обліку та звітності має достатній фіскальний ефект і є

абсолютно дієвою, простою в адмініструванні, дозволяє заробляти грошові кошти підприємцями, надає роботу членам сімей власників бізнесу і іншим простим громадянам, тобто виконує ще і соціальну функцію. На наш погляд, ця форма оподаткування є навіть прогресивнішою, за існуючі за кордоном, про що буде наступний розділ роботи.

Висновки до 2 розділу

Аналіз фіскальної ролі податків, які сплачують суб'єкти малого підприємництва, показав, що єдиний податок, який у більшості своїй і застосовують підприємці, не відіграє вирішальної ролі серед основних бюджетоутворюючих податків. Але у доходах місцевих громад, у бюджети яких він сплачується, його бюджетоутворююча роль не викликає сумнівів. До основних чинників впливу на його надходження відноситься чисельність платників податку, рівень тінізації (неоформлення найманих осіб, зменшення обсягу отриманого доходу), рівень показників, які впливають на його розрахунок (мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум).

Проведений аналіз рівня податкового навантаження суб'єктів малого підприємництва показав, що основними чинниками його зростання є рівень мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, які є основою для розрахунків сум єдиного податку і єдиного соціального внеску. Їхнє зростання, яке відбувається зазвичай до двох разів на рік і призводить відповідно до зростання витрат підприємця на сплату податків. До чинників, які можуть призвести до зростання податкового навантаження ще можна віднести витрати на ведення податкового обліку, обліку доходів і витрат, різноманітні штрафи за порушення податкового законодавства. Тому малий бізнес і виступає за спрощення адміністрування своєї діяльності, наприклад кроком у цьому напрямку є відміна Книги обліку доходів і витрат. Зворотнім кроком є намагання держави ввести РРО для більшості суб'єктів малого підприємництва.

РОЗДІЛ 3

ВЕКТОРИ ПОКРАЩЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід малого підприємництва

Малий бізнес у всіх високорозвинутих країнах є основою економічного розвитку, внаслідок того що він швидко реагує на зміну ринкової кон'юнктури і швидше реагує, наприклад на економічні кризи, які постійно повторюються. На відміну від України, у країнах Заходу, на нашу думку, малому бізнесу приділяється значно більше уваги, у тому числі і в питаннях оподаткування.

У багатьох джерелах зустрічається думка про те, що «сам термін «малий бізнес» у цілях оподаткування відмінний у різних державах. Визначення ґрунтуються на тому, який підхід використовує держава – кількісний (чисельність працівників, оборот, вартість активів, чистий прибуток, статутний капітал тощо; цей підхід переважно використовується у законодавчих актах) чи якісний (висока організаційно-функціональна гнучкість, рівень конкуренції, поєднання в одній особі кількох виробничо-управлінських функцій тощо). Тому «у США під терміном «малий бізнес» розуміють підприємство з чисельністю до 100 працівників, у ЄС – до 50, в Австралії – до 19 осіб» [24, 73].

Малі та середні підприємства у ЄС становлять 90% від загальної кількості підприємств. Відповідно до Рекомендації комісії 2003/361/ЄС до «мікро, малих та середніх належать підприємства, які використовують працю менш ніж 250 осіб, річний оборот яких не перевищує 250 млн. євро та/або щорічно валюта балансу не більша за 43 млн. євро»[24].

Табл.3.1.

Критерії визначення малих та середніх підприємств у країнах ЄС [24]

Тип підприємства	Кількість працівників (річна), чол.	Річний оборот. млн. євро	Річна сукупна вартість активів, млн.євро
Мікро	<10	<2	<2
Мале	<50	<10	<10
Середнє	<250	<50	<43

Відмітимо, що в «Нігерії основним критерієм розмежування суб'єктів господарювання є також чисельність працівників: для мікро-підприємств – до 10 осіб, для малих підприємств – від 11 до 100 осіб» [55, 4]

Якщо говорити про адміністрування малого бізнесу, то наприклад у США була створена Адміністрація по справах малого бізнесу (АМБ), діяльність якої покликана захищати права малого бізнесу. Крім того, відділення цієї організації є у всіх штатах країни, що дозволяє говорити про ефективну підтримку малого бізнесу у межах всієї країни.

В Європейському Союзі створюється спеціальна інфраструктура для розвитку малого бізнесу. Здійснюється спеціальна фінансова підтримка, яка може бути як у формі прямої підтримки, так і непрямой, передбачені пільгові умови для деяких категорій громадян, які мають бажання вести бізнес. При цьому оподаткування, яке застосовується у різних країнах ЄС, все таки відрізняється.

У Данії індивідуальні підприємці платять податки у залежності від досягнутого доходу за ставками у діапазоні від 25 до 49%. У Великобританії вже встановлені місячний платіж, алгоритм розрахунку якого залежить від величини доходу і раз в рік платиться прибутковий податок, в Австрії вже до сплати підлягають відсотки від отриманого річного прибутку, в Ірландії – 5% від прибутку без ніяких реєстраційних зборів, в Італії платять прибутковий

податок, верхній ліміт якого складає 20%. Цікавим є досвід Франції, де приватний підприємець у перший рік своєї діяльності не платить ніяких податків.

Табл.3.2

Основні показники розвитку малого бізнесу в країнах Європи (з населенням більше 40 млн чол.) [53,19-29]

Показники	Франція	Іспанія	Італія	Велика Британія
1.Населення, млн.чол.	67	47	60	66
2.Кількість малих суб'єктів бізнесу, тис.	3059	2787	3791	2185
3. Зайнятість малих суб'єктів бізнесу, тис.	10300	8769	11682	10805
4. Зайнятість малих суб'єктів бізнесу, %	64	72	78	54
5.Додана вартість, млрд.євро	556	315	491	643
6.Додана вартість, %	56	61	67	48
7.ВВП на душу населення, тис.дол.	41	30	34	43

Аналіз даних табл.3.2. свідчить про те, що малий бізнес займає важливе місце в економіках високорозвинутих країн Європи. Це проявляється як у їх великій кількості, так і відповідно у створенні великої кількості робочих місць, так у Франції практично кожна шоста людина працює в малому бізнесі –10 300 тис. з 67 млн. населення і 64% відповідно працездатного населення. Крім того,

вони створюють 556 млрд. євро доданої вартості або 56% по країні в цілому. В Італії ці показники ще вищі (крім абсолютного показника доданої вартості).

Табл.3.3.

Основні показники розвитку малого бізнесу в країнах Європи (з населенням до 10 млн.чол.) [53,19-29]

Показники	Латвія	Австрія	Угорщина	Швеція
1.Населення, млн.чол.	2	9	10	10
2.Кількість малих суб'єктів бізнесу, тис.	114	339	582	739
3. Зайнятість малих суб'єктів бізнесу, тис.	520	1992	1900	2184
4. Зайнятість малих суб'єктів бізнесу, %	79	68	68	65
5.Додана вартість, млрд.євро	9	125	38	142
6.Додана вартість, %	71	63	54	61
7.ВВП на душу населення, тис.дол.	18	51	16	55

Якщо ж аналізувати дані табл.3.3 , то зрозуміло, що у країнах з меншою чисельністю, показники будуть відрізнятись по розмірах. Але це стосується абсолютних показників. Що стосується відносних показників, то видно, що наприклад у такій країні як Латвія, з чисельністю населення у 2 млн. зайнятість суб'єктів малого бізнесу складає 79%, показник доданої вартості – 71%.

Якщо ж аналізувати інші країни, з більшою кількістю населення і більш розвинутою економікою, то і там спостерігається висока зайнятість суб'єктів

малого бізнесу – від 65% у Швеції до 68% у Австрії та Угорщині. Це саме стосується і показника створюваної доданої вартості – більше половини доданої вартості створюється у секторі малого бізнесу (від 54% в Угорщині до 63% в Австрії).

Табл. 3.4.

Класифікація видів пільгового оподаткування малого підприємництва [24,73]

Вид податкової пільги	Характеристика	Країна
Зменшення оподаткованого прибутку	- прискорена амортизація - одноразова амортизація	Франція, Німеччина, Бельгія, Польща
Зменшення суми податкового зобов'язання	- інвестиційний податковий кредит - дослідницькі податкові кредити - податковий кредит на зайнятість	Угорщина, Португалія, Франція, Данія, Німеччина, Австрія
Звільнення від оподаткування	- звільнення від сплати окремих податків - заміна окремих податків спрощеною системою	Франція, Україна, Білорусь

Якщо розглядати які форми стимулювання малого бізнесу застосовуються на Заході (табл.3.4), то вони зводяться в основному до зменшення оподаткованого прибутку, що проявляється на практиці у праві застосовувати прискорену та одноразову амортизацію (Франція, Німеччина, Бельгія, Польща); зменшенні суми податкового зобов'язання за допомогою певних інструментів (Угорщина, Португалія, Франція, Данія, Німеччина, Австрія).

Також на практиці застосовується звільнення від оподаткування, у формі звільнення від сплати окремих податків та заміною окремих податків спрощеною системою (Франція, Україна, Білорусь). Відмітимо, що багато з цих форм податкового стимулювання малого бізнесу застосовується і в українській

дійсності, але найбільшого розповсюдження набула спрощена система оподаткування, обліку та звітності.

Що стосується безпосередньо режимів оподаткування малого бізнесу, то на Заході використовуються наступні форми оподаткування:

- спрощений режим на базі загального оподаткування;
- фіксований податок;
- спеціальний дозвіл [53,9].

Можна зробити висновок про те, що в українській практиці оподаткування малого бізнесу присутні кращі елементи світового досвіду і на наш погляд, спрощена система оподаткування, обліку та звітності є для підприємців відмінною формою оподаткування їх діяльності. З позиції держави, вона не є оптимальною, навіть з позиції суми податкових надходжень, затратності її адміністрування, зокрема проведення податкового контролю тощо.

3.2. Шляхи підвищення фіскальної ролі малого підприємництва

Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду питань шляхів підвищення фіскальної ролі малого підприємництва, охарактеризуємо ставлення до нього з боку держави, зокрема у такі нелегкі часи як функціонування малого бізнесу у період кризи. У 2020 році хоча і у невеликих обсягах, але держава підтримала малий бізнес (розділ 2 роботи) фінансово. Але все ж таки держава в першу чергу дбає про свої інтереси, а саме про збільшення податкових надходжень від малого бізнесу.

Одним із способів підвищення фіскальної ролі малого підприємництва з позиції держави є впровадження у їх діяльність реєстраторів розрахункових операцій. Це питання має широкий суспільний розголос і тому доцільно проаналізувати цей процес, виокремивши позитивні і негативні сторони з

позиції впливу на підвищення ефективності діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Аналіз ефективності впровадження РРО (рис.3.1.) показав, що у тих сферах діяльності бізнесу де застосовуються РРО, іде процес зростання податкових надходжень.

Системний процес впровадження РРО у сфері роздрібної торгівлі (продажу) побутової техніки і електроніки почався у 2016 році. Можна прослідкувати тенденцію до збільшення сум ПДВ: «з 3,3 млрд. грн у 2016 році до 7,5 млрд. грн у 2017 році (у 2,3 рази), з 7,5 млрд. грн. у 2017 році до 9,6 млрд. грн у 2018 році (на 27,8%), з 9,6 млрд. грн у 2018 році до 9,8 млрд. грн у 2019 році (на 2,6%) і дані за 9 місяців 2020 року свідчать про те, що сума загальна у 2020 році буде більша ніж у 2019 році. За 2017-2019 рік збільшення суми ПДВ, яка була сплачена при реалізації побутової техніки і електроніки зросла на 297%, при тому що приріст цього податку по всіх галузях економіки склав всього 162%, тобто в два рази менше» [47].

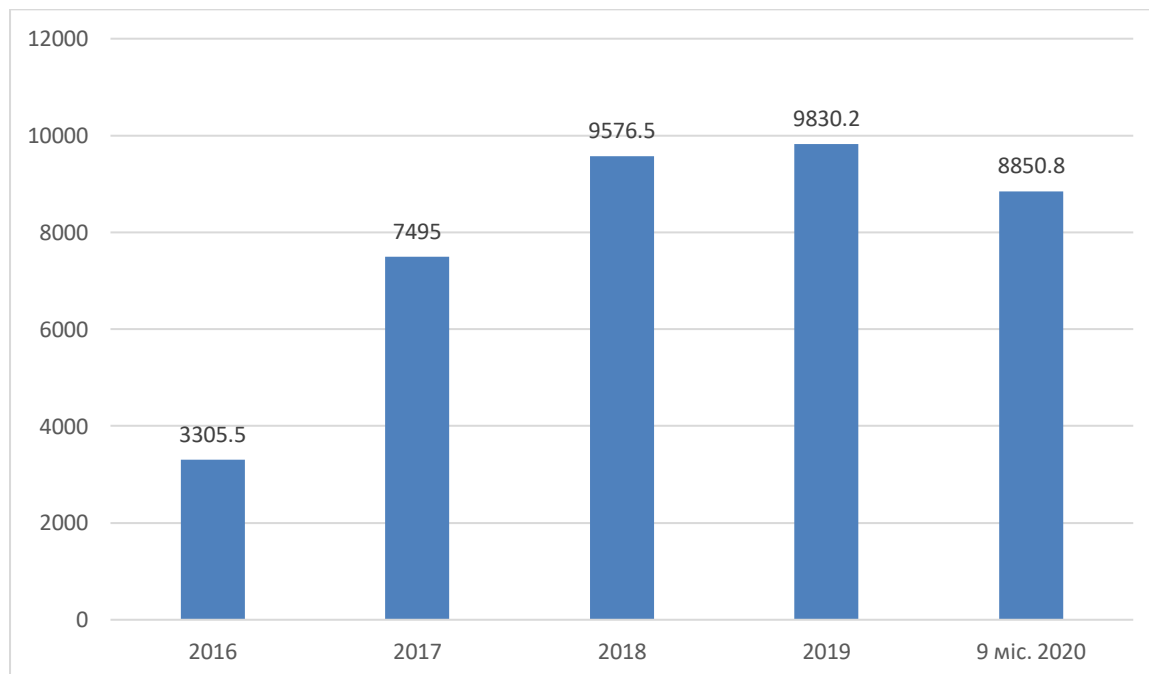

Рис.3.1 Суми ПДВ сплачені при реалізації у кінцевих точках продажу побутової техніки та електроніки [47]

При цьому «на обліку у Державній податковій службі знаходиться 42 тис. програмних РРО, при тому за три місяці 2020 року їхні власники видали понад

1 млн. касових чеків» [47]. Державна податкова служба наголошує на існуванні безкоштовного програмного забезпечення РРО, що дає змогу перетворити планшет або смартфон у касовий апарат.

Питання впровадження РРО виникло внаслідок того, що існує схема зниження податкового навантаження при спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності. Вважається, що впровадження РРО допоможе у боротьбі із заниженням оборотів у єдинників.

Впровадження РРО сприяє зменшенню обсягів продажу контрабандних товарів, посиленню боротьби з сірим імпортом (хоча можливо було б ефективнішим рішенням не допускати фактів контрабанди на митниці і повинно супроводжуватись реформою митниці), забезпечує більш ефективну сплату податкових платежів і захищає права споживачів. Вважаємо, що створення рівних правил гри для всіх учасників ринку, може нівелюватись ускладненням адміністрування, яке воно неминуче у собі несе.

Крім того, дуже часто на практиці, зазвичай це ІТ - сфера, надання фінансових та юридичних консультацій, застосовуються інші схеми зменшення податкових платежів. Так, наприклад компанія реєструє найманих працівників як ФОПів, укладаючи з ними угоди про співпрацю, що дозволяє 18% ПДФО і 1,5% військового збору, які платяться з зарплати і 22% ЄСВ, яке платить роботодавець, замінити сумою єдиного податку (5%) і мінімальним розміром ЄСВ. Але відмітимо, що законодавство не забороняє форми співпраці за допомогою оформлення цивільно – правового договору. Звичайно при цьому працівник вже не буде захищений нормами трудового права. Для іншої сторони буде характерним буде те, що не буде сплати 22% ЄСВ.

Також, як різновид цієї схеми існують варіанти дрібнення бізнесу, який полягає у тому, що наприклад, продавці у сфері торгівлі, обслуговування реєструються як єдинники. У даному випадку працівники, які оформлені як ФОП використовуються у якості бази для збільшення обороту і уникнення переходу на загальну систему оподаткування. Воно є характерним для роздрібних торгівельних мереж, наприклад онлайн - магазини.

Правильним кроком у напрямку дерегуляції підприємницької діяльності вважаємо відміну Книги обліку доходів і Книги обліку доходів і витрат з 2021 року. До того часу вони були основними регістрами обліку у підприємці-фізичної особи. Але одночасно з відміною даних реєстрів, підприємець повинен вести облік доходів (фізична особа - підприємець на 1 і 2 групі єдиного податку і 3 групі без сплати ПДВ) або доходів і витрат (фізична особа – підприємець на 3 групі зі сплатою ПДВ) у довільній формі як у паперовому вигляді (паперовий зошит, журнал), так і у електронному (електронна таблиця у файлі Excel), шляхом помісячного їх відображення. Але одночасно платник податків на єдиному податку має право продовжувати вести Книгу обліку доходів чи Книгу обліку доходів і витрат. Разом тим, фізична особа підприємець на загальній системі і фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність зобов'язані вести облік доходів і витрат за встановленою формою у паперовому та/або електронному вигляді, включаючи і можливість такого ведення через Електронний кабінет.

Також 02.04.2020 року Законом №540 - ІХ від 30.03.20 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [35], були збільшені ліміти доходу у 1-3 групах єдиного податку і відповідно внесені зміни до п.291.4 ПКУ: для першої групи 1 млн. грн. замість 300 тис. грн.; для другої групи – 5 млн. грн. замість 1,5 млн. грн.; для третьої групи – 7 млн. грн. замість 5 млн. грн.

На практиці в ідеалі це мало б означати боротьбу із зниженням оборотів, що підприємець не мав би ховати в «тінь» свої обсяги доходу при перевищенні граничної межі доходу внаслідок своєї фінансово – господарської діяльності і у випадку перевищення він повинен перейти на загальну систему оподаткування. Нова гранична сума доходу, на наш погляд, відповідає інтересам в першу чергу підприємців, і з другої сторони відповідає і інтересам держави, тому що зменшує обсяги неоподатковуваних доходів. Крім того, у цьому контексті

необхідно посилити податковий контроль за діяльністю ФОПів і спрощеною системою оподаткування.

Існували пропозиції щодо заборони надання послуг підприємцям, які знаходяться на 3 групі єдиного податку. Їм було би дозволено займатись тільки продажем. Внаслідок таких дій, підприємці, які займаються приватною практикою, наприклад, надають юридичні та психологічні консультації, займаються приватною медичною практикою, не зможуть функціонувати на спрощеній системі і скоріше всього підуть у «тінь».

Ці всі пропозиції держави щодо регулювання діяльності малого бізнесу у кінцевому випадку вилилось у прийняття 20 вересня 2019 року Закону «Про внесення змін у Податковий Кодекс України відносно детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг», який зобов'язує всіх фізичних осіб – підприємців на єдиному податку 2 – 4 груп, які займаються торгівлею використовувати РРО та іншу пропозиції, зокрема повернення коштів покупцю у випадку відсутності розрахункового документа (так званий «кеш бек») і т.д.

Опускаючи технічні моменти даного юридичного акту і той суспільний супротив з боку підприємців, що проявилось у масових протестах, відмітимо, що введення в дію основних положень Закону №1017 – IX від 01.12.2020 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій»)[34] було перенесене на 01.01.2022 р.

Основним негативним моментом впровадження реєстраторів розрахункових операцій, на наш погляд, є все ж таки соціальний момент, а саме невдоволення саме малого бізнесу цим процесом.

Крім того, цим Законом зроблений ще один крок назустріч малому бізнесу, а саме було збільшено максимальну межу доходу, до досягнення якого використання касового апарату не є обов'язковим. Підприємці на 2,3,4 групі

єдиного податку це можуть робити до досягнення 220 мінімальних заробітних плат станом на перше січня кожного року [33].

У травні 2021 року на розгляд у Верховну Раду внесли Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання виведення ринку праці з тіні (законопроект № 5466 від 05.05.2021 року), який вносить зміни у порядок функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності за допомогою певних податкових стимулів.

До них, на думку авторів законопроекту відносяться пропозиції щодо:

- «збільшення максимальної кількості штатних працівників, які можуть одночасно перебувати у трудових відносинах з ФОП з числа платників єдиного податку 1 групи - до 3 осіб, 2 групи - з 10 до 20 осіб;

- збільшення граничних обсягів доходів, які дають право на спрощену систему оподаткування для платників єдиного податку 1-3 групи, на 85 розмірів мінімальної зарплати (в 2021 році - 510 000 грн), встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року за кожною штатною одиницю, якій нараховувалась основна зарплата не менше подвійного розміру мінімальної зарплати, встановленої на 1 січня календарного року;

- закріплення максимально допустимого граничного розміру доходу при застосуванні даного механізму для:

1) першої групи - до 422 розмірів мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

2) другої групи - до 1089 розмірів мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

3) третьої групи - до 3300 розмірів мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року» [43].

Окрім того, тимчасово з 1 січня до 31 грудня 2021 року (включно) вказане збільшення граничного розміру обсягу доходу буде дозволене ФОП - платникам єдиного податку другої-третьої груп незалежно від обраного виду діяльності, у разі застосування упродовж вказаного періоду, РРО та/або ПРРО.

На посилення тиску на підприємців, може вказувати і пропозиції щодо того, щоб ФОП сплачували ЄСВ і єдиний податок не щоквартально, як зараз, а щомісячно (зміни можуть запрацювати вже з 01.01.22 р.).

Відмітимо, що значна кількість законопроектів щодо вдосконалення функціонування єдиного податку, свідчить про розуміння державою його важливості, єдине що потрібно, це те щоб у них враховувались і інтереси малого бізнесу, щоб ці зміни вносились після консультацій і обговорення безпосередньо з учасниками податкових відносин.

На наш погляд вектором розвитку малого підприємництва має бути не посилення адміністрування ФОПів, а боротьба з ухиленням від сплати податків представниками великого бізнесу, який дуже часто на практиці для мінімізації податків використовує спрощену форму оподаткування, обліку та звітності, і крім того має набагато більші ресурси для можливостей як оптимізації, так і мінімізації податків, які в кінцевому випадку призводять до зменшення податкових надходжень до бюджету.

Висновки до 3 розділу

Аналіз зарубіжного досвіду оподаткування суб'єктів малого підприємництва, а відповідно і фіскальної ролі його, свідчить про різницю у підходах до його організації у країнах світу і в Україні. На заході методів стимулювання малого бізнесу набагато більше, це зокрема і зменшення оподаткованого прибутку за рахунок одноразової і прискореної амортизації, зменшення суми податкового зобов'язання за допомогою певних інструментів. В тій чи іншій формі і не в таких масштабах аналогічні інструменти підтримки малого бізнесу застосовуються і в Україні. Але аналогу вітчизняної спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності практично немає у світі, за виключенням, бувших країн СНД, зокрема Білорусії.

У напрямках вдосконалення функціонування малого бізнесу в Україні, ми виходимо з тієї позиції, що фіскальна його роль не має переважати над регулюючою. На сьогоднішній день, саме мале підприємництво повинне стати основою відродження економіки України після фінансово-економічної кризи. Цьому мають сприяти кроки у напрямку дерегуляції діяльності малого підприємництва, і зокрема у сфері оподаткування. Хоча поряд з цим справедливим є і вимоги держави щодо дотримання вимог у чесній сплаті податків. Але це повинно здійснюватись не шляхом посилення податкового контролю, наприклад введенням РРО, а добровільною сплатою податків суб'єктами малого підприємництва.

ВИСНОВКИ

1. Підприємницька діяльність в Україні бере свій початок з 1991 року і полягає вона у праві кожної особи здійснювати діяльність, кінцевою метою якої є можливість отримувати дохід.

Підприємницьку діяльність в Україні згідно чинного законодавства дозволено вести як за допомогою створення юридичної особи у різних організаційно-правових формах, так і надається можливість зареєструватись фізичною особою-підприємцем, при цьому вони можуть функціонувати як на загальній, так і при дотриманні певних обмежень - на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності.

2. На сьогоднішній день спрощена система оподаткування є яскравим відображенням на практиці стимулюючої функції податків, як і будь-яке явище вона не є однозначною, інтереси держави і платника податків, безумовно відрізняються. З позиції держави, яка виходить з реалізації фіскальної функції податків, що проявляється у бажання зібрати якнайбільше податкових надходжень з суб'єктів малого підприємництва, спрощена система оподаткування не є для неї вигідною як з позиції порівняно невеликої суми податкових надходжень, так і з позиції ускладненого податкового контролю за їх фінансово-господарською діяльністю.

На противагу цьому, підприємцям спрощена система абсолютно підходить, тому що прості і прозорі правила сплати певної суми податків, якою замінена цілий ряд податків і зборів, спрощений облік та порядок подання податкової звітності, ліберальний податковий контроль. З позиції підприємця до позитивних сторін спрощених систем оподаткування малого підприємництва відноситься: можливість самому обирати існуючу форму оподаткування в залежності від обсягів доходу, видів діяльності, кількості працюючих, розміру податків, які необхідно буде сплатити; менша кількість податкової звітності і спрощений порядок обліку доходів і витрат, що дозволяє економити час і

кількість персоналу; значно менша імовірність порушень податкового законодавства і відповідно менша імовірність накладання фінансових санкцій.

3. З позиції підприємницької діяльності, яка ставить собі за мету у більшості випадків, отримання якнайбільшої суми прибутку, необхідно вже на стадії реєстрації визначитись на якій формі оподаткування підприємцю-фізичній особі, вигідніше знаходитись: на загальній зі сплатою податку на доходи фізичних осіб чи на спрощеній (єдиному податку). Загальноприйнятим є той факт, що на загальній основі вигідніше функціонувати, коли у підприємця є значні витрати, тому що їх враховують при визначенні бази оподаткування. Тому підприємці, які займаються виробничою діяльністю і у яких значна сума витрат припадає відповідно на сировину для виробництва, або ті які займаються торгівлею і відповідно мають великі витрати на оплату праці, транспортування зазвичай вибирають загальну систему зі сплатою податку на доходи фізичних осіб. Крім того, необхідність функціонування на загальній системі може бути викликана тією причиною, що не всі види діяльності можна здійснювати на спрощеній системі, наприклад торгівля товарами, які підпадають під критерії підакцизних. Відповідно спрощену систему застосовують у випадку незначних витрат у своїй підприємницькій діяльності, внаслідок того що ці витрати не враховуються при обчисленні бази оподаткування. Це може бути діяльність у сфері послуг, або торгівля продукцією власного виробництва.

4. Спрощена форма оподаткування малого бізнесу з початку її впровадження була задумана з метою спрощення адміністрування діяльності. Це зокрема полягало у полегшенні ведення бухгалтерського і податкового обліку, документації по фінансово-господарській діяльності, несплаті деяких податків, термінах здачі звітності, відсутності реєстраторів розрахункових операцій, оптимальних ставках оподаткування. Єдиний податок ніколи не розглядався і у майбутньому не повинен розглядатись з позиції наповнення бюджету і відповідно посиленням податкового контролю за діяльністю малого бізнесу. Він повинен виконувати соціальну функцію, а зокрема сприяти розширенню зайнятості населення шляхом створення робочих місць на

підприємствах малого бізнесу – це власники і наймані особи. Бажання того, щоб фіскальна функція єдиного податку переважала над регулюючою призводить до таких негативних моментів як впровадження касових апаратів для суб'єктів малого підприємництва, що викликає у них спротив.

Разом з тим, держава робить певні кроки щодо і полегшення умов діяльності підприємців на єдиному податку: так, збільшення обсягів річного доходу, останнє з яких відбулось 01.04.2020 року, в ідеалі мало б сприяти не тільки збільшенню ефективності діяльності суб'єктів малого підприємництва, але і збільшенню податкових надходжень до бюджету за рахунок збільшення обсягів операцій, які раніше не показувались, щоб не перейти граничну межу доходу і не потрапити на загальну систему оподаткування. Такий крок мав би бути достатній, щоб не вводити РРО для більшості суб'єктів малого підприємництва, внаслідок того, що новий обсяг доходу повинен стимулювати бізнес не ховати свої обсяги фінансово-господарської діяльності в «тіні».

5. На наш погляд, в оподаткуванні малого підприємництва повинен застосовуватись принцип мінімального втручання у їх фінансово-господарську діяльність, тобто немає змісту його адмініструвати. У них є визначені законодавством параметри діяльності, у тому числі і в оподаткуванні, то ж нехай вони працюють у визначених межах, платять встановлені податки, створюють робочі місця, з яких теж платяться податки. Це є найбільш дієвим способом регулювати діяльність малого бізнесу.

Якщо ж виникають якісь додаткові обмеження у вигляді, наприклад, обмежень щодо заборони на надання послуг, додаткових витрат на ведення обліку, необхідність застосування касових апаратів і т.д., то це призводить до закриття бізнесу, переходом у тінь, що веде до зменшення податкових надходжень, і відповідно до меншої фіскальної віддачі від малого підприємництва. Це тим більш актуально, якщо такі додаткові вимоги не актуальні щодо великого бізнесу.

6. Міжнародний досвід оподаткування суб'єктів малого підприємництва свідчить про існування великої кількості інструментів, а зокрема зменшення

суми податкового зобов'язання за допомогою податкових інвестиційних кредитів; зменшення оподаткованого прибутку за допомогою застосування прискореної амортизації; звільнення від оподаткування окремими податками або заміною сплати деяких податків спрощеною системою. Крім того, використовуються наступні форми оподаткування: спрощений режим на базі загального оподаткування; фіксований податок; спеціальний дозвіл. Більшість з цих інструментів вже застосовуються у практиці регулювання діяльності малого бізнесу в Україні, але їхня ефективність не настільки висока. У зарубіжній практиці існують і такі негативні факти у фінансово – господарській діяльності як заниження обороту; штучне подібнення суб'єкта малого бізнесу; неправильне оформлення штатного персоналу; реалізація контрабанди через підприємців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біляк Т.О., Бірюченко С.Ю., Бужимська К.О. Основи підприємництва: підручник / під заг. ред. Н.В. Валінкевич. Житомир: ЖДТУ, 2019. 493 с.
2. Бобиль В.В., Топоркова О.А. Оподаткування малого бізнесу: нормативно-організаційний аспект. *_Review of transport economics and management*. 2019, вип.1(17). С.35-47
3. Богаченко А.В. Огляд відмінності та спорідненості понять малий бізнес та мале промислове підприємництво в Україні. *Проблемні питання економіки України та її регіонів*. №4 (20). 2015.С.20-26
4. Букресєва Д.С. Удосконалення механізму розвитку малого бізнесу в Україні: податково-інтеграційний аспект. *Економічний простір*. 2016. № 109. С. 85–97.
5. Бюджетний кодекс України. № 2456-VI від 08.07.2010 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
6. Варналій З.С. Застосування податкового стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності в умовах впровадження норм Податкового кодексу України. *Малий і середній бізнес*. 2012. № 4. С. 32-37.
7. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид. К.: Тво «Знання», КОО, 2008. 302с.
8. Виноградська А.М. Основи підприємництва: навчальний посібник. Друге видання, перероб. і допов. К.: Кондор, 2007. 544 с.
9. Горин В.П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2020.516 с.
10. Господарський Кодекс України. Закон України від 16 січня 2003р. № 436-IV (редакція від 07.02.2019, підстава 2473-VIII).

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Назва з екрана. Перевірено: 08.04.2019.

11. Дмитрів В. І. Особливості застосування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Економіка та митно-правові відносини*. Випуск 2. грудень 2017 р. С.41-49

12. Довгальова О.В. Управління малим бізнесом: підручник / Довгальова О.В., Балабенко О.В. Донбас. нац. акад. буд-ва і архіт. Макіївка; Донецьк: Цифрова типографія, 2011. 298с.

13. Єдиний податок: строки подання звітності та сплати податків. URL: https://services.dtki.ua/catalogues/other_dov/18

14. Зануда А. хто такі ФОПи і чому вони проти РРО. Пояснюємо загадки слів з трьох літер. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55618735>

15. Звідки і скільки: гроші місцевих бюджетів України URL: <http://www.centreua.org/article/zvidki-i-skilki-groshi-miscevih-byudzhetiv-ukraini>

16. Звіт про результати аудиту ефективності діяльності Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Затверджено рішенням Рахункової палати від 22.12.2020 № 34-3 https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2020/34-3_2020/Zvit_34-3_2020.pdf

17. Ісакова Н.Б. Дослідження підприємництва в західних країнах – новий напрям в економічній науці. *Наука та наукознавство*. Міжнародний науковий журнал. 2008. №2 (60). С. 49-62

18. Кізима А.Я, Кізима Т.О. Антикризове регулювання в Україні. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*. зб.тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м.Тернопіль, 22 травня 2020 р. Тернопіль, 2020. С.53-55.

19. Коба О.В., Шинкар Ю.Л. Порівняльний аналіз загальної та спрощеної системи оподаткування: особливості застосування, проблеми та напрями їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 25. Ч 1. С.116 – 119.

20. Ковальчук, І. С. Аналіз рівня оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Modern Economics*. 2017. № 5. С. 29-35. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/taxation-analysis-of-small-enterprise-subsidiaries-in-ukraine>
21. Конституція України. ВВРУ. 1996. No 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
22. Купчак Б.Ф. Підприємництво: суть та умови здійснення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2.С.243-249
23. Ліміти доходів для ФОП - єдинників пропонують збільшити, але з додатковою умовою. URL:https://buh.ligazakon.net/news/203396_lmti-dokhodv-dlya-fop---dinnikv-proponuyut-zblshiti-ale-z-dodatkovoyu-umovoyu
24. Лещенко Р. М. Наум А. А. Напрямки вдосконалення оподаткування малого підприємництва: євроінтеграційний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 43. Т. 2. С. 72–75
25. Михальчинець Г.Т. Оподаткування малого бізнесу як напрям розвитку підприємництва в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 11(14). С. 79–84.
26. Нове в класифікації суб'єктів господарювання. *Дебет-Кредит*. URL: <http://online.dtki.ua/Book/f5bfbae6-6457-4108-adf2-770694acb0e2/navPoint-3>.
27. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>
28. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: <http://www.tax.gov.ua/>
29. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
30. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.mof.gov.ua/>
31. Податковий Кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

32. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. No 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

33. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999р. (редакція від 16.11.2018, підстава 2545-VIII). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

34. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій: Закон №1017 – IX від 01.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-IX#Text>

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон від 30.03.20 р №540 - IX. URL:https://docs.dtkr.ua/uk/doc/540-20?_ga=2.100717826.2091686470.1612251335-1021712055.1600413193

36. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. N 755-IV. *Урядовий кур'єр*. 2003. N 188.

37. Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкція щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи: Наказ Міністерства фінансів України від 02.10.2015 року №859 у редакції Міністерства фінансів від 06.06.2017 р.№556 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15>.

38. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. No 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

39. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. No 222-VIII. 2015. N 23. Ст. 158.

40. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України № 4618-VI від 22.03.2012р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.

41. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. No 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.

42. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. №973 – IV із змінами і доп. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_fermerske_gospodarstvo.htm

43. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання виведення ринку праці з тіні» від 05.05.2021 р. №5466. URL: https://ligazakon.ua/I_doc2/nsf/link1/II05064A.html

44. . Сидоренко Р., Зеленко С.. Напрями вдосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2(164). С. 366–372

45. Солованюк, С. М. Спрощена система малого бізнесу в Україні. *Інтернаука*. 2017. № 2 (24). 2 т. С. 126–129.

46. Ткаченко Т.П. Коляденко І.І. Особливості розвитку малого підприємництва в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво*. 2016. Випуск 18. С.152-158.

47. У податковій розповіді, скільки програмних РРО вже є у них на обліку. URL:<https://www.slovoidilo.ua/2020/11/03/novyna/ekonomika/podatkovij-rozpovily-skilky-prohramnyh-rro-vzhe-ye-nux-obliku>

48. Фискальные новшества для ФЛП: детенизация или борьба с конкурентами? URL:<https://enovosty.com/finance/full/2210-fiskalnye-novshestva-dlya-flp-detenizaciya-ili-borba-s-konkurentami>

49. Хоча Н.В. Критерії вибору елементів спрощеної системи обліку та звітності малими підприємствами. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 1. С. 286–293.

50. Цивільний кодекс України / Міністерство юстиції України. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 464 с.
51. Черепанин, М. І. Оподаткування суб'єктів малого бізнесу: сучасний стан та напрями реформування. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 996–1001.
52. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. № 3(60).2019. С.139 – 149.
53. Яворський П. Інструменти попередження зловживання спрощеною системою в Україні: міжнародний досвід та рекомендації. URL:<https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/09/Trade-Mizhnarodniy-dosvid-vikoristannya-SSO-1.pdf>
54. 1885,9 тис. осіб - кількість зареєстрованих ФОП на початок 2020 року. URL:<https://news.dtkr.ua/simple/common/60601>
55. Agu, G. A. Impact of taxation on the performance of small and medium Enterprises in Aba, Abia State, Nigeria / G. A. Agu, O. O. Onwuka, O. Aruomah // *Archives of Business Research*. 2019.Vol. 7. P. 1–15. DOI: <http://dx.doi.org/10.14738/abr.73.2.6359>.
56. Belz, T. Taxes and firm size: Political cost or political power? / Thomas Belz, Dominik von Hagen, Christian Steffens // *Journal of Accounting Literature*. 2019. Vol. 42. P. 1–28. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.acclit.2018.12.001>
57. Gogol, TA Tax methods of regulating the development of small business in the developed world / TA Gogol, O. I. Volot // *Scientific Bulletin of Polissya*. 2017. № 1 (9), part 1. - P. 87-92
58. Halunko, V. V. Foreign experience for financing small and medium business / Valentyn Halunko, Vira Halunko, Maryna Savyuk // *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 5. –P. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-40-45>
59. Miller, G. Taxes and the location of U.S. business activity abroad / G. Edward Miller, Jessica P. Vistnes // *National Tax Journal*. 2019. Vol. 72. Iss. 1. P. 165–192. DOI:[dx.doi.org/10.17310/ntj.2019.1.06](https://doi.org/10.17310/ntj.2019.1.06)

60. Williams, C. C. Cross-country variations in the participation of small businesses in the informal economy: An institutional asymmetry explanation / Colin C. Williams, Ioana Alexandra Horodnic // *Journal of Small Business and Enterprise Development*. 2016. Vol. 23. Iss. 1. P. 3–24. DOI: <https://doi.org/10.1108/JSBED-02-2015-0021>.